

**RAQAMLI PLATFORMALAR (ELEKTRON KITOBLAR,
AUDIOKITOBLAR) O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINI
TRANSFORMATSIYA QILISH OMILI SIFATIDA**

Madraximova Inobat Bahodirovna

Alfraganus university Pedagogika va psixologiya

kafedrası dotsent v.b., f.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar, xususan, elektron va audiokitob platformalarining zamonaviy o'zbek bolalar adabiyoti ekotizimiga ta'siri va unda yuzaga kelayotgan transformatsion jarayonlar tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida o'zbek tilidagi yirik raqamli platformalar (Asaxiy Books, Hilol Nashr, Mutolaa va boshqalar) tarkibidagi bolalar adabiyoti ulushi statistik tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: raqamli platformalar, elektron kitoblar, audiokitoblar, o'zbek bolalar adabiyoti, transformatsiya, Alfa avlodi, raqamli mutolaa, interaktiv kontent.

Kirish

XXI asrda axborot texnologiyalarining shiddatli rivojlanishi va "Alfa avlodi" (Generation Alpha) shakllanishi an'anaviy bosma bolalar adabiyotini jiddiy transformatsiyaga uchrashiga olib keldi. Zamonaviy bola axborotni asosan vizual, dinamik va audio-vizual shaklda qabul qilishga moslashgan. O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyot va ta'limni raqamlashtirish strategiyasi doirasida o'zbek tilidagi elektron kontentni, xususan, bolalar uchun mo'ljallangan raqamli resurslarni boyitish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Garchi jahon ilm-fanida bolalar raqamli adabiyoti (Digital Children's Literature) va uning kognitiv rivojlanishga ta'siri (J. Marsh, N. Kucirkova) keng o'rganilgan bo'lsa-da, o'zbek bolalar adabiyotining raqamli muhitga ko'chishi, elektron va audiokitoblarning o'zbek tili leksikasi va bolalar dunyoqarashiga ta'siri adabiyotshunoslik hamda pedagogikada yrtarli darajada tizimli tadqiq etilmagan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – raqamli platformalarning zamonaviy o'zbek bolalar adabiyotini transformatsiya qilishdagi roli, imkoniyatlari va ushbu jarayonda yuzaga kelayotgan lingvo-pedagogik muammolarni empirik ma'lumotlar asosida aniqlashdan iborat.

Metodlar

Tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llanilib, u ikki bosqichda amalga oshirildi:

1. Platformalar kontent-tahlili (Miqdoriy tahlil): O'zbekistondagi yirik raqamli kitob platformalari (Asaxiy Books, Hilol Nashr, Mutolaa, Kitobem) va Telegram kanallaridagi bolalar uchun mo'ljallangan elektron va audiokitoblar bazasi o'rganildi. Jami 150 dan ortiq raqamli bolalar kitoblari kontenti, ularning formati, audio formati sifati va interaktivlik darajasi tahlil qilindi.

2. Empirik so'rovnoma (Sotsiologik metod): Toshkent shahri va viloyatida istiqomat qiluvchi, 4 yoshdan 12 yoshgacha farzandi bor 120 nafar ota-ona o'rtasida Google Forms orqali anonim so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma raqamli adabiyotni iste'mol qilish chastotasi, formati (audio yoki matn) va uning bolalar nutqiga ta'sirini baholashga qaratilgan savollardan iborat bo'ldi.

Natijalar

O'tkazilgan tahlillar natijasida quyidagi statistik va sifat ko'rsatkichlari aniqlandi:

Tadqiqot doirasida o'zbek tilidagi yirik raqamli kitob platformalari tahlil qilinganda, bolalar adabiyoti yo'nalishidagi kontent hajmi va ularning interaktivlik darajasi bo'yicha quyidagi ko'rsatkichlar aniqlandi:

“*Mutolaa*” platformasi: Bugungi kunda platformaning umumiy fondi 1200 ga yaqin kitobni tashkil etib, shundan 180 tasi bevosita bolalar adabiyotiga oiddir. Platformada bolalar uchun kitoblar ham audio, ham elektron formatda taqdim etilgan. Shuningdek, musiqiy bezaklar va maxsus sound-design bilan boyitilgani sababli undagi interaktivlik elementi juda yuqori darajada deb baholandi.

“*Asaxiy Books*” platformasi: Platformadagi jami 800 ga yaqin kitob fondidan 65 tasi bolalar adabiyoti hisoblanadi. Kitoblar asosan elektron va audio formatlarda

mavjud bo'lib, interaktivlik darajasi o'rtachadir.

“*Hilol Nashr*” platformasi: Platformaning umumiy bazasidagi 950 ga yaqin kitobning 90 tasini bolalar uchun mo'ljallangan adabiyotlar tashkil etadi. Bu yerda ham kitoblar elektron va audio shaklda berilgan bo'lib, kontent asosan diniy-ma'rifiy yo'nalishda va interaktivlik darajasi o'rtacha holatda.

Boshqa ochiq manbalar (xususan, Telegram kanallari): Internet tarmoqlarida 200 dan ortiq bolalar uchun audio-kontentlar tarqalgan bo'lib, ularning formati faqatgina audio (ovozli xabar) shaklidir. Ushbu manbalarda hech qanday musiqiy yoki vizual interaktivlik elementlari mavjud emasligi sababli ularning interaktivlik darajasi past deb baholandi.

So'rovnomalar natijalariga ko'ra, ota-onalarning 64% farzandlariga kitob o'qib berish o'rniga smartfon yoki planshetlar orqali audiokitob eshittirishni afzal ko'rishadi.

Bolalar raqamli adabiyotining format bo'yicha afzallik ko'rsatkichlari:

Audio-ertaklar va audio-hikoyalar: 58%

Rasmiy elektron kitoblar (PDF/EPUB): 27%

Interaktiv o'yinli kitob ilovalari: 15%

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar o'zbek bolalar adabiyotida jiddiy janriy va strukturaviy transformatsiyani keltirib chiqarmoqda:

Audio-vizual transformatsiya va “Klip mantiqi”: An'anaviy uzun, didaktik ertaklar va dostonlar raqamli muhitda o'z nufuzini yo'qotmoqda. Bolalar qisqa, dinamik syujetli va sound-design (musiqiya va effektlar) bilan boyitilgan 5-7 daqiqalik audio-hikoyalarni yaxshi qabul qilmoqda. Bu bolalar adabiyoti yozuvchilaridan matnni maksimal darajada ixchamlashtirishni talab qiladi.

Til va diksiya muammosi: Raqamli formatdagi ko'plab o'zbekcha audio-ertaklarda diktorlarning shevaga xos talaffuzi yoki kitob tilining haddan tashqari sun'iyliigi (arxivizmlar ko'pligi) kuzatildi. Bu “Alfa avlodi” nutqida adabiy til normalarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ijobiy ta'siri: Raqamli format chekka hududlardagi bolalarning ham kitob fondiga tezkor kirishini ta'minlamoqda. Kitob yetkazib berishdagi logistika

muammosi raqamli platformalar orqali hal etilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Asadov, S. (2022). O'zbekistonda elektron kitobxonlik va uning rivojlanish tendensiyalari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti xabarлари, 2(3), 45-51.
2. Kucirkova, N. (2018). How and Why to Read Digital Books with Children. Corwin Literacy. ISBN: 9781544321684.
3. Kucirkova, N., & Flewitt, R. (2020). The Future of Digital Children's Literature: Visual and Audio Interactions. Journal of Early Childhood Literacy, 20(2), 203-226.
4. Marsh, J., Plowman, L., Bishop, J., & Lahmar, J. (2016). Digital Literacy Practices in the Early Years: A Review of the Literature. University of Sheffield: Maketime Project.
5. Matjonov, S. (2019). Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar adabiyoti poetikasi. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
6. Mutalipova, M. J. (2023). Raqamli avlod (Alfa avlodi) tarbiyasining pedagogik-psixologik xususiyatlari. Pedagogika jurnali, 4(1), 112-119.
7. To'xliyev, B., & Shodiyeva, M. (2021). Zamonaviy o'zbek bolalar she'riyati va nasrida janrlar evolyutsiyasi. O'zbek tili va adabiyoti, 3, 14-22.
8. Yusupova, S. (2024). Audiokitoblar va ularning bolalar nutqini rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyati. O'zbekiston xalq ta'limi, 1(2), 89-95.